

Biografieën

De dirigent **Reinbert de Leeuw** (Amsterdam, 1938) studeerde piano en muziektheorie in Amsterdam en compositie bij Kees van Baaren aan het Koninklijk Conservatorium in Den Haag. Hij schreef werken voor orkest en kamermuziekensembles en is co-auteur van de opera's *Reconstructie* (1969, met Louis Andriessen, Misha Mengelberg, Peter Schat en Jan van Vlijmen) en *Axel* (1977, met Jan van Vlijmen). Hij publiceerde een boek over Charles Ives en de essaybundel *Muzikale anarchie*. Als pianist heeft hij vooral bekendheid gekregen, zowel in binnen- als buitenland, door zijn Satie-interpretaties. De Leeuw is dirigent van het Schönberg Ensemble sinds de oprichting in 1974. Daarnaast dirigeert hij regelmatig andere kamermuziekensembles en de grote Nederlandse orkesten. Bovendien heeft hij een reputatie op het gebied van het samenstellen van bijzondere series met twintigste-eeuwse muziek. In 1992 was hij gast-artistiek directeur van het Aldeburgh festival en werd hem de grootste Nederlandse muziekprijs, het 3M Muzieklaureaat, toegekend.

Het in 1974 opgerichte **Schönberg Ensemble** bestaat uit een kern van veertien musici: dirigent, zes blazers, vijf strijkers, pianist en harmoniumspeler. Afhankelijk van de uit te voeren composities wordt de bezetting uitgebreid tot grotere, steeds enkelvoudige, bezettingen. De programmering richt zich op de kamermuziek van deze eeuw, waarbij ook verbindingen met de negentiende eeuw gelegd kunnen worden. Een bijzondere plaats in het repertoire neemt de muziek in van de belangrijkste componisten van de Tweede Weense School: Arnold Schönberg, Alban Berg en Anton Webern.

Het **Nederlands Kamerkoor** is een volledig professioneel vocaal ensemble met een bezetting van 24 zangers en zangeressen. Sinds de oprichting in 1937 door de inmiddels legendarische dirigent en pianist Felix de Nobel, heeft het koor zich ook internationaal een grote naam verworven. Componisten als Francis Poulenc, Alexandre Tansman, Hendrik Andriessen en Rudolf Escher droegen werken aan De Nobel of het koor op. Het repertoire van het Nederlands Kamerkoor strekt zich uit van vroege middeleeuwse tot hedendaagse muziek. Sinds maart 1988 berust de artistieke leiding bij Uwe Gronostay.

Colofon

Dit is een uitgave van het Holland Festival.
Kleine-Gartmanplantsoen 21
1017 RP Amsterdam
telefoon 020.627 65 66
telefax 020.620 34 59

de Volkskrant

holland festival

Schönberg Ensemble

Nederlands Kamerkoor

Muzikale leiding: Reinbert de Leeuw

12 juni 1993, 20.15 uur
Beurs van Berlage, Amsterdam
Wang Zaal

Het concert is om circa 22.00 uur afgelopen
en wordt rechtstreeks uitgezonden op Radio 4.

Coproductie Holland Festival, Radio 4
Deze produktie komt tot stand met steun van
het Stimuleringsfonds Nederlandse Culturele
Omroepproducties.

* Na het concert vindt in de Arke-foyer van de
Beurs van Berlage een ontmoeting plaats met
Henryk Górecki, Sofia Goebaidolina en
Reinbert de Leeuw. Gespreksleider: Johan
Kolsteeg.

Ton de Leeuw

Transparence (1986) voor koor en
instrumentaal ensemble (première van
de nieuwe versie)

Henryk Górecki

Kleines Requiem für eine Polka (1993)
voor piano en dertien instrumenten
(wereldpremière, opdracht Holland
Festival)

pauze

Sofia Goebaidolina

Nu eeuwig sneeuw... (1993) voor koor
en instrumentaal ensemble (wereldpre-
mière, opdracht Holland Festival)

Schönberg Ensemble

Leonid Vlasov, recitant
Govert Jurriaanse, fluit
Marie-Cécile de Wit, fluit
Maarten Karres, hobo
Pierre Woudenberg, klarinet
Liesbeth de Jong, basklarinet
Wilma van den Berge, fagot
Paul Schumpp, contrafagot
Hans Dullaert, hoorn
Eddy van Dijken, hoorn
Willem van der Vliet, trompet
Pete Saunders, trombone
Albert Zuyderduyn, trombone
Joop van Dijk, tuba
Marja Bon, piano
Arnold Marinissen, slagwerk
Ger de Zeeuw, slagwerk
Marijke van Kooten, viool
2 Wim de Jong, viool
Marjolein Knaven, altviool
Hans Woudenberg, cello
Peter Luit, contrabas

Nederlands Kamerkoor

sopranen
Erica Grefe
Manon Heijne
Caroline de Jongh
Adinda de Nijs
Helena Wiklund
Willemijn van Gent

alten
Ananda Goud
Myra Kroese
Kathrin Pfeiffer
Helena Rasker
Nine van Strien
Bernadette Bouthoorn

tenoren
Jetse Bremer
Robert Coupe
Michiel ten Houte de Lange
Henk Gunneman
Henk Vels
John Vredeveldt

bassen
David Barick
Jelle Draijer
Harry van der Kamp
Kees-Jan de Koning
Lodewijk Meeuwssen
Hans Pootjes

Ton de Leeuw – Transparence

Ton de Leeuw componeerde *Transparence*, voor achttienstemmig koor, drie trompetten en drie trombones in 1986 ten behoeve van Openbaar Kunstbezit. Het Nederlands Kamerkoor verzorgde de première, in de Vondelkerk te Amsterdam in november 1986. Ton de Leeuw maakte voor dit Holland Festival-concert een nieuwe instrumentatie voor koor, twee hoorns, trompet, twee trombones en tuba. De vier delen van *Transparence* zijn gebaseerd op teksten van Arabische mystieke dichters, in Franse vertaling. 'Op zoek naar eenwording met het goddelijke weerspiegelen deze teksten verschillende stadia van bewustzijn die worden doorlopen, en de beelden die naar boven komen,' aldus de componist.

Deel I.

O jij, die me hebt bedwelmd met je liefde,
laat me niet aan mijn lot over
nadat je me aan mezelf hebt ontrukkt.
(HALLAJ)

Deel II.

Hij versluiert zich met zijn te grote doorschijnendheid
en wordt onzichtbaar door de sterkte van zijn licht.
(IBN'ABBAD)

Deel III.

Waarom wil je niet
dat het deel zich bij het alles voegt,
de straal het licht? In mijn hart ligt het heelal besloten,
in de wereld om mij heen lig ikzelf besloten.
(RUMI)

Deel IV.

a) O jij, die me hebt bedwelmd met je liefde,
laat me niet aan mijn lot over
nadat je me aan mezelf hebt ontrukkt.
(HALLAJ)

b) Mijn ogenblik heeft zich vereeuwigd.
Jij hebt me in jezelf vernietigd.
Ik ben nu van alles bevrijd.
(CHIBLI)

c) O mysterie van het Wezen dat verschijnt in het Niets
en van het tijdelijke dat blijft voortbestaan
met Hem die het kenmerk van de eeuwigheid bezit.

De teksten zijn ontstaan tussen de tiende en de dertiende eeuw.

Vertaling uit het Frans: Peter Bergsma

Henryk Górecki – Kleines Requiem für eine Polka

Górecki hoorde het Schönberg Ensemble voor het eerst tijdens de Warschauer Herbst van 1991. Hij ging daarna in op een verzoek om een stuk voor de groep te schrijven. Daarmee maakte hij voor het eerst sedert meer dan dertig jaar weer gebruik van een solistisch samengesteld kamerensemble.

Kleines Requiem für eine Polka, voor piano en dertien instrumenten, sluit nauw aan bij recente kamermuziekwerken als *Recitatives and Ariosos – Lerchenmusik* (1984-'86), *Good Night* (1990) en de twee voor het Kronos Quartet geschreven strijkkwartetten. Dat betekent dat het muziek is die zich van elementaire middelen bedient, eenvoudig van opzet is en direct van werking. Kenmerkend voor Górecki zijn de referenties aan de Poolse (muziek)cultuur – hier in de vorm van een polka die het muzikale betoog halverwege bruusk onderbreekt – de obsessieve herhalingen, de bloksgewijze constructie van het stuk en de langzaam opgebouwde climaxen.

Als we terugzien op de buitengewoon opmerkelijke composities die Górecki in bijna veertig jaar tijd heeft gemaakt, twijfelen we nooit aan de identiteit van de componist in kwestie. We kunnen met recht het adjectief Góreckiaans gebruiken. Wat houdt dat in? We kunnen wijzen op de uiterlijke bijzonderheden – de modale inflexies, de aan de volksmuziek ontleende motieven, de strakke harmonieën en texturen, de onverzettelijke herhalingen en refreinen. Maar dat zijn alleen maar de symptomen van de onderliggende aandrift, Górecki's hartstochtelijk verlangen naar voeling met de waarachtige dingen des levens, met die aspecten van geschiedenis en cultuur waarin hij gelooft. Of hij nu een grootschalige symfonie componeert of rustig een liedje bewerkt, hij wordt gedreven door zijn vertrouwen in het wezenlijke karakter en de iconografische symboliek van kerk- en volkscultuur. En als een reusachtig achterdoek bij deze menselijke artefacten rijst de natuurlijke wereld van de Tatra op. Górecki's visioen is krachtig en individueel, en het is in mijn ogen de communicatieve kracht van dit unieke visioen dat zich aan ons meedeelt, zoals de Tatra dat doet aan hem, als een baken van persoonlijke overtuiging in de onzekere tijden waarin we leven.

(Uit een artikel van Adrian Thomas, in de Holland Festival Almanak.

De almanak is bij alle concerten en in de betere boekhandels verkrijgbaar voor f 24,50.)

Sofia Goebaidolina – Nu eeuwig sneeuw...

Sofia Goebaidolina gebruikte voor *Nu eeuwig sneeuw* poëzie van de Russische dichter Gennadi Ajgi, een man die zij al sinds haar studententijd in Moskou kent en voor wiens werk zij grote bewondering koestert. De uit het Midden-Wolgagebied afkomstige Ajgi (1934) leeft in Moskou en is vertaler van vooral Franse poëzie. Hoewel hij al sinds 1949 publiceert, is tot op heden geen enkel gedicht van zijn hand in de (voormalige) Sovjetunie in druk verschenen. In het buitenland geniet zijn werk daarentegen een groeiende populariteit: vertalingen van zijn gedichten verschenen onder andere in het Duits, Frans, Engels en Nederlands.

Ajgi geldt als een moeilijk toegankelijk dichter, die veel gebruik maakt van ellipsen en de lezer als het ware dwingt om zelf een bijdrage te leveren aan het gedicht. Om zijn werk te karakteriseren zijn al termen gebruikt uit de schilderkunst (pointillisme) en de muziek (impressionisme). 'Zowel bij Debussy als bij Ajgi,' schreef Charles B. Timmer, die Ajgi in het Nederlands vertaalde, 'wordt de "melodie" losgelaten en vervangen door "motief" en wordt een vast metrisch patroon opgelost in een vrij wisselende ritmische stroom of liever in reeksen van stroomstoten. Rijm wordt door Ajgi nooit toegepast – ook deze factor maakt hem in de Russische poëzie tot een "vreemdeling in eigen land".'

Goebaidolina, die in 1972 op basis van Ajgi's gedicht *Rozen* componeerde voor sopraan en piano, zegt dat Ajgi's poëzie haar zeer dierbaar is. "Wat mij in zijn werk aantrekt is de uiterst persoonlijke stijl, de geheel eigen wereld die eruit naar voren komt. Elke zin heeft een veelheid aan betekenissen. Het zijn gedichten die rechtstreeks naar de hemel wijzen, ze zijn boven alles verheven."

Het vijfdelige *Nu eeuwig sneeuw...* is gebaseerd op vier gedichten van Ajgi. Het tweede deel is een instrumentaal tussenspel. Tussen het derde en vierde deel komt de muziek letterlijk tot stilstand waarna de declamant zijn tekst voordraagt. Opvallend is dat deze de duisternis beschrijft, terwijl de teksten van het koor de bezinning op het licht als thema hebben.

Bijzonder is de ruimtelijke opstelling van het koor, die in de loop van het stuk steeds andere vormen aanneemt. In het eerste deel staat een aantal sopranen en alten rondom het publiek, terwijl andere zangers een prominente plaats op het podium innemen, dat wil zeggen vóór de musici. Er is één moment in het stuk waarop de zangers daadwerkelijk een koor vormen en als zodanig hun 'traditionele' plaats op het podium innemen. In het vijfde deel nemen instrumentalisten, die met behulp van een strijkstok flexatons bespelen, de plaats in van de vocale 'solisten' uit het eerste deel.

Nu eeuwig sneeuw... is kenmerkend voor Goebaidolina's stijl, die het streven naar gestructureerde verhoudingen paart met het intuïtief omgaan met klanken. Elk van

de vijf delen heeft dan ook zijn eigen 'kleur': in het eerste valt de combinatie op van 24 solostemmen, strijkers en gongs; in het tweede spelen alleen de blazers en het slagwerk; het derde deel combineert een solostem met koor en strijkers; het vierde deel biedt een climax waarbij alle zangers en instrumentalisten samenspelen; in het vijfde deel begeleiden soloviool en flexatons de solobas naar zijn laatste woorden. *Nu eeuwig sneeuw...* wordt gezongen in het Russisch. Op de volgende pagina's vindt u de Nederlandse vertaling.

Nu eeuwig sneeuw...

1. Jij bent mijn stilte

over jou spreek
ik met de sterren van de transparante winter: 'O hoe
kan het
toch zo stil zijn?...'
–
door haar ben ik – wellicht – omgeven als door een zwijgend
veld met heldere twinkelingen maar zij zuiveren niet
met onhoorbare golven doet mijn ziel haar wankelen
alsof mijn droom doorzichtig wordt – alsof er heel lang geleden –
zonder mij – al iemand in dit jaar
wakker werd uit een droom vol witheid
en mededogen – met de wereld... –
eens zal – misschien – jouw volkomenheid ontwaken
jouw onwankelbare volheid
zo eenvoudig en helder, dat ik al gezegend
zou zijn met slechts één traan
en als ik verdwijn – druk jij smart uit
zonder woorden – een weerspiegeling van smart
waarvoor jij – als in een zucht – zuiver noodlot en
vaste waarde ontvangt
in deze levensleegte in deze doodsleegte
waar geen Geest kan zijn
daar is Zijn troost...
en ik heb lief en weet: voor God
blijft jouw stilte maagdelijk bewaard

1974 (Vertaling uit het Russisch: J. Voormans)

2. Notitie: apofatisch

(Instrumentaal tussenspel)

3. Nu eeuwig sneeuw

N.B.

zoals sneeuw is de Heer
en het is zoals sneeuw
wanneer de ziel bestaat

de sneeuw de ziel en licht
en 't gaat slechts over dat
die zijn zoals de dood
die zijn zoals zij zijn
weet dat zij is en zie
in licht ook duister is
als het dan weer sneeuwt
Oh-God-Er-Is-Weer-Sneeuw
hoe dat toch mogelijk is

bij nader inzien niet
zoals lijken zijn en niet

oh Afgietsel-Land dat is
geen vraag dat het bestaat
en neemt het volk het woord
betekent dat dus nee

maar wat er dan ook is
is bovendien al hier
en 't Afgietsel Gelaat
alsof er slechts bestaat
land van Duister-en-Gelaat

zo'n-lijken-Tijdperk-toch

één ding dat zeker is

maar zij is aanstonds weg
– oh God er is weer sneeuw! –
zij is weg en dat wat rest
is slechts Ontnomen-Land

er zijn en toch weer niet
en slechts daarmee er zijn
maar zijn wat het slechts is

een wervelstorm wondersnel
geenszins Gestorven-Land
oh God er is weer sneeuw
de ziel en licht en sneeuw

toch lijkt zij weg te zijn
de sneeuw mijn vriend de sneeuw
de ziel en licht en sneeuw

oh God er is weer sneeuw
het is de sneeuw die is

10 1978 (Vertaling: J.Voormans)

4. Notitie: apophatisch

K.B.

en als de nacht van deze wereld
zo enorm, vreselijk zou zijn als de Heer-Niet opengelegd
dan zou hij verdragen moeten worden,
maar de moordenaarsmensen
zitten als spatten op de duisternis van deze aardse
nacht;
hoe vreselijk eenvoudig
is de Moskouse angstaanjagende nacht.

1976 (Vertaling: Raya Lichansky)

5. Oh zeker, het vaderland

als een open plek in het bos was het land
de wereld is als een veldje
er stonden berken als bloemen
en het hart als een kind

maar hoe werden die berken als bloemen door de wind van
deze wereld telkens weer weggeblazen

en de sneeuwrozen
omgaven als een zucht van bedelvrouw-engelen
de woordeloze bewoners van het land!... en met hun Licht-
Barmhartigheid
stralen zij
te zamen

(hier is plaats voor een zwijgen
dat even lang is
als hun oneindig leven)

Wij worden genoemd – *van dit stralen* de velen
elk versterkend
het levende gloeien
ten tweeden male in het lijden

(diezelfde
stilte
ook hier)

en wij luisterden er: wát zal de zuiverheid zeggen met
een enkel Woord?

zonder te verstoren
schoot daar haar stralen:

de wereld, de zuiverheid

1975 (Vertaling: Raya Lichansky)